

PETŐFI-VERSEK A NÉPBARÁT CIMŰ PÁPAI NAPTÁRBAN

A pápai iskolaév (1841—1842), mely Petőfi életének legzaklatottabb szakaszában, 1838-tól 1844-ig tartó vándorlásai során a megállapodás, erőgyűjtés rövid átmeneti ideje volt, nemcsak az intenzív költői kísérletezéshez szükséges időt és viszonylag nyugodt légkört biztosította a szárnypróbálgató ifjú poeta számára, hanem arra is alkalmat adott, hogy elkészült munkáit azon nyomban egy irodalmilag kedvelő közösség, a kollégiumi Képzőtársulat tagsága elé bocsássa. Petőfi jócskán élt is ezzel a lehetőséggel (13 versét nyújtotta be bírálatra, további hárommal pedig a szokásos évvégi pályázaton vett részt, és jutalmat, ill. dicséretet nyert), de a helyi, iskolai sikerek egyre kevésbé elégitették ki, a nyomtatott betű nagyobb nyilvánosságára vágyott. Már évekkor előbb, selmeci diák korában emlegette, mennyire szeretné legalább egy versét nyomtatva látni,¹ és pápai tartózkodásának éppen egyik legfontosabb mozzanata az, hogy efféle ábrándjai végre konkrét alakot öltenek: keresi a publikációs lehetőségeket, lépéseket tesz kihasználásukra. Előbb osztálytársa, Kozma Sándor révén a *Regélő Pesti Divatlap*nál próbálkozik (egyelőre sikertelenül),² majd Bajza Józsefnek, az *Athenaeum* szerkesztőjének ajánl fel közlésre néhány verset³ (erre tanára és pártfogója, Tarczy Lajos is biztathatta, aki évek óta a folyóirat munkatársa volt); ezek egyike a *borozó*, mely az *Athenaeum* 1842. május 22-i számában megnyitja a költő nyomtatásban közölt verseinek sorát.

Petőfi ez idő tájt már fel kellett hogy figyeljen a publikálás másik lehetőségére, az irodalmi zsebkönyvek, almanachok divatos kiadványtípusára is. A Kliegl József magyar feltaláló támogatására kiadott zsebkönyv, az ún. *Kliegl-könyv* megjelenéséről Szeberényi Lajos leveléből 1842 nyarán értesül. Ebben a kétkötetes kiadványban Szeberényi versciklusa mellett a kor legkedveltebb poétáinak munkái sorakoztak, Eötvös Józseftől, Garay Jánostól kezdve Császár Ferencig és Kunoss Endréig. Petőfi mintegy válaszul sietett barátjával közölni, hogy a Képzőtársaság zsebkönyv kiadását tervezi az *Érdemkönyv*be írt munkáiból.⁴ Az ambiciózus diák-poéta, aki addig az időpontig hat, tetszéssel fogadott költeményét másolta be az így nevezett kéziratos kötetbe (később, az év végéig, további négyet), annakidején még bizonyára számított rá, hogy a tervezett kiadványban majd az ő versei is napvilágot látnak. (Később, ségedszerkesztő korában, a kötet — *Tavaszi zsebkönyv* — 1845 eleji megjelenése után, már bosszantotta, hogy benne az ő „iskolai gyakorlatait” is, évek múltán és éppenséggel azóta választott Petőfi neve alatt, kiadták; emiatt a *Pesti Divatlap* egy glosszájában meg is támatta a Társulatot).⁵

A publikáció harmadik féle alkalma, amellyel a költő Pápan találkozott, a kalendárium. Erről a tényről mindeddig csak közvetett értesülésünk volt. Amikor a már ismételt említett Szeberényi a *Versek első füzetének bírálata* címén Petőfi 1845 elején durván megtagadta, a *Mi haszna, hogy a csorosziya* . . . kezdetű *Népdal*ról szólva ezt a jegyzetet biggyesztette a lap aljára: „Iratott P. [Petőfi] tanuló korában a pápai kalendárium számára 1842-ben.”⁶ A jegyzetből nem tűnik ki világosan, hogy a verset szerzője csak *szánta*-e a naptárba vagy az meg is jelent benne; s a kérdést mindeddig nem is lehetett eldönteni, mert a szóban forgó naptárnak egyetlen példánya sem volt ismeretes. Az akadémiai Petőfi-kiadás szerkesztői annak idején mind Pápan, mind a pesti gyűjteményekben hiába keresték; sőt még a *létezésére* sem találtak a Szeberényi-féle jegyzetnél közvetlenebb bizonyítékot: az egyetlen ilyen típusú reformkori pápai kiadványnak, „a két magyar hazában lakó katolikusok, protestansok és óhitűek számára” a főiskolai nyomdában készült „Közhasznú Kalendárium”-nak, csak egy 1840-re szóló füzetét őrzi az Országos Széchényi Könyvtár.⁷

Újabbban, a Dunántúli Ref. Egyházkerület pápai könyvtárában 1968. november 2-án megnyílt állandó Petőfi-kiállítás egyik fali tablóján kifüggesztve látható egy, a fenténél három évvel későbbi pápai naptár, mely amannak — a cím eltérése ellenére — nyilvánvalóan folytatása volt:

Néparát. Közhasznú naptár 1843-iki közönséges évre. Sok mulatságos és tanulságos toldalékkal a két magyar haza számára, Pápan, nyomtatott a dunánt. főiskola betűivel. [A megjelenés évszáma nélkül.]

A füzet 62 számozatlan lapra terjed, csonka (valószínűleg csak az utolsó levele, a vásárok jegyzékének a vége hiányzik; nincs meg a hátsó borítólapja sem). A kalendárium 1840-től 1843-ig folyamatosan megjelent: a pápai könyvtárban a szóban forgó évfolyamon kívül előkerült

¹ SZEBERÉNYI LAJOS: Néhány év Petőfi életéből. Szeged 1861. 9.

² ORLAY (PETRICUS) SOMA: Adatok Petőfi életéhez. 1879. XIX. 346.

³ P. Ö. M. VII. köt. Petőfi Sándor levelezése. Bp. 1964. 13.

⁴ Uo. 13.

⁵ „Köszönet a pápai Képző-Társulathoz”, I. P. Ö. M. V. köt. Petőfi Sándor vegyes művei. Bp. 1956. 11.

⁶ Hírnök 1845. 17. sz. febr. 28., 67.

⁷ Ezt említi PETRIK is (Magyarország bibliographiája 1712—1860. Bp. 1890. II. 315.).

az 1840-re kiadott füzet (melynek másik példánya az OSzK-ban van), valamint az 1841. évi is; az 1842. évből egy sem maradt fenn, de a főiskolai nyomda megrendelő-könyvei szerint erre az évre is adtak ki „Naptárt”-t.⁸

A kiadvány szerkesztését éppen Petőfi iskolaévében, 1842. június 9-én az ún. Főiskolai Tanács határozata alapján Tarczy Lajos vette át a kollégium gondnokától, Eöri Szabó Gábor-tól; Tarczy ezért a munkáért 50 váltó forint szerkesztői tiszteletdíjat kapott.⁹ A naptár, úgy látszik, ezúttal először viselte a *Népbarát* címet, mert a nyomdai megrendelőkönyv feljebb említett bejegyzése még csak „nap-tár”-ról szól, 1842-ben viszont ugyanott mindig „Népbarát” címen említik. Az új név tehát alighanem Tarczy ötlete volt. A naptár kiadása üzleti szempontból jelentős vállalkozás lehetett. A főiskolai nyomda egykorú iratai szerint az 1843-ra kiadott füzet 5000 példányban jelent meg: 1842. aug. 20-án két pesti könyv-árú, egy bizonyos Holtman, valamint Rupp Friderik címére 1000—1000 példányt küldtek el (1 váltóforintos darab-árban, engedménnyel), az év folyamán később Debrecenbe Csáth Lajos, ill. Telegdy Lajos részére egyenként 500-at (az utóbbi 500 db 45 — nyilvánvalóan pengő — Ft-ért elkelt), Szigetvárra ugyanannyit, stb.¹⁰ Jellemző adat ez arra, mennyire pusztulásnak kitett kiadvány-típus a kalendárium: ebből a sokezer példányból csak a kiadás helyén (feltehetőleg a nyomda iratai közt) maradt fenn egyetlen darab, s került elő kései hírmondóként 120 év után.

A füzet címlapján említett „mulatságos és tanulságos toldalékok” közé tartoznak a költemények is. Az egykorú naptárszerkesztés gyakorlatában általános volt az obligát kalendáriumi anyagnak (csillagászati adatok, vásárok jegyzéke, tisztii adattárak stb.) szépirodalmi rovattal való kiegészítése; versekkel legtöbbször találkozunk. Ezek forrása leginkább valamilyen szépirodalmi folyóirat vagy zsebkönyv, bár éppen a Petőfi-irodalomból már eddig is ismertünk olyan — de jóval későbbi — esetet, hogy a költő egyenesen egy naptár számára írta versét.¹¹ A korábbi, 1840., ill. 1841. évi pápai naptár is tartalmazott verseket, nagyobbobbrészt ismert nevű szerzők (Bajza, Kölcsey, Eötvös, Kisfaludy Károly) költeményeit. A szóban forgó, 1843-ra kiadott füzet versei névtelenek. Számuk 5. Az egyik, melynek „Egy agg huszár” az aláírása, az első borítólapon belső oldalán olvasható, a többi négy a 40—45. számozatlan lapon, aláírás nélkül, csak a legutolsónak az alcíme említi az állítólagos szerző P... L... betűjelét. Az utóbbiak közt sorrend szerint a másodikban és harmadikban ismerünk rá Petőfi-nek két korai kísérletére, előbb a Szeberényitől emlegetett, de itt *Szántásvetés* címet viselő „Mi haszna, hogy a csoroszlya . . .” kezdetű dalra, s közvetlenül utána a *Vendég* c. zsenyére.

Szeberényinek kezébe kerülhetett a naptár egy példánya (amikor említett bírálatát írta, éppen Pápán jogászkodott)¹², s egyszerűen konstataálta a tényt, hogy a *Versek* egyik népdala már előbb megjelent a pápai naptárban. A *Vendégről* talán nem is sejtette, hogy ugyancsak Petőfitől való.

Már pedig mindkét cím szerint említett vers, névtelen volta ellenére, bizonyosan Petőfié: mindkettőt ismerjük más, hitelesen a költőtől származó forrásokból. A *Népbarát*ban közölt szövegek némileg eltérnek amazoktól, s újabb adalékokat szolgáltatnak a zsenyéit aprólékos gonddal javítható, át meg átdolgozó kezdő költő verselői gyakorlatához.

Figyelemre méltó ez az eddig ismeretlen közlési adat azért is, mert annyira korai. A füzet a főiskolai nyomda kéziratoss nyilvántartása szerint 1842. július 15—31. között jelent meg,¹³ tehát két, bizonyosan Petőfitől való darabja *A borozó után* időrendben a 2. és 3. vers, amely a még tanuló sorban lévő költőtől nyomtatásban napvilágot látott (csak november, ill. december elején követte őket a *Hazában* és a *A bujdosó*), mégpedig az akkor már hanyatló olvasottságú *Athenaeum*ét sokszorosan meghaladó, többezres példányszámban, s ez a körülmény a névtelen közlés ellenére sem lehetett egészen közömbös az ifjú poéta számára.

A naptár ezidei évfolyamának szerkesztője, Tarczy Lajos, Petőfi legkedvesebb tanára volt, kiről a költő éppen a naptár megjelenése körüli időben, 1842. július 7-én írta Szeberényihez intézett soraiban, hogy neki, a „derék” Tarcznak köszönhet mindent.¹⁴ Ez a „minden” elsősorban a kiegyensúlyozottabb (bár a megélhetési gondoktól korántsem mentes) körülményeket, a továbbtanulás és a költészettel való rendszeres foglalkozás lehetőségét jelentette,

⁸ A nyomdai megrendelőkönyv ugyancsak a Dunántúli Ref. Egyházkerület pápai könyvtárában található.

⁹ A „Főiskolai Tanács Jegyzőkönyve 1838—1863” (az előbb említett gyűjteményben), 1842. nyárelő (júl.) 9.; 80. napirendi pont: „Tekintetes Eöri Szabó Gábor gondok úr különféle foglalatosságai miatt a Naptár szerkesztésének és kiadásának terhét . . . tovább nem viselhetvén, erőllí gondoskodásra Tarczy Lajos tanár úr kérésére meg, ki is szíveskedvén e munkát magára vállalni, fáradozásai némi jutalmául 50 vfrt tiszteletdíjban fog részesíteni.”

¹⁰ L. a Könyvtárban a nyomda egykorú, „Tartozás vagy hiteltár” c. üzleti könyvének bejegyzéseit.

¹¹ A *My r nép c.*, 1848 júniusában írt költeménye újabb adataink szerint Buczászky Alajos kis képes naptára I., Pesten, 1849-re kiadott évfolyamában, tehát valamikor 1848 második felében látott napvilágot. Más egykorú közléséről nincs tudomásunk.

¹² P. Ó. M. V. köt. Petőfi Sándor vegyes művei c. I. m. 197.

¹³ L. feljebb a 8. sz. jegyzetet.

¹⁴ P. Ó. M. VII. köt. Petőfi Sándor levelezése c. I. m. 12.

de feltehetően arra is vonatkozott, hogy Tarczy, a Képzőtársaság tanárelnöke, felismerte az „obsitos-logicus” tehetségét és figyelemmel kísérte próbálkozásait (pl. majdnem bizonyosra vehetjük, hogy Petőfi pápai műfordításai tanára ösztönzésére készültek, mert közülük háromnak az eredetije megvan Tarczy *Gyöngyök a német költészetből* c., két kis füzetből álló antológiájában.¹⁵ A *Népbarát* szerkesztőjének, amikor a füzet anyagát összeállította, nyilván eszébe jutott mindig pénz szűkében lévő tanítványa, s valami kis tiszteletdíj ellenében verseket kért tőle a naptár számára. Hogy fizetett érték, annál inkább föltehető, mert humánus gondolkodású ember volt, aki örült, ha jöccímét talált a jótékonyaságra; de a költemények névtelen közlése is erre enged következtetni, mivel átengedésükre elsősorban az anyagi ellenérték ösztönözhetette a költőt. Nincs ugyan rá konkrét adatunk, hogy díjazták volna a szerzőket, de az említett 50 váltó forintnyi szerkesztői díjban alkalmasint az esetleges honoráriumok is bennfoglaltak.

Mivel Tarczy a fentiek szerint június 9-én kapta a szerkesztői megbízást, ezt a munkát június második felében — július első napjaiban végezte (láttuk, hogy a füzet kinyomtatását július 15-én rendelték meg a főiskolai „könyvnyomató intézettől”, tehát a kéziratnak ekkor már szedésre kész állapotban kellett lennie). Petőfi is ez idő alatt adhatta át a naptárba szánt verseinek kéziratát. Az abban megjelent változatok ezek szerint június második felében már készen voltak. Hogy azonban akkor *készültek-e* vagy több-kevesebb idővel előbb, arra nehezebb választ adni, s ezt majd az egyes verseknél külön-külön kíséreljük meg.

Felmerül még az a kérdés is, hogy miért mellőzte Tarczy a szerzők nevét. Petőfinek nem volt rá oka, hogy kiletét titkolja, hiszen ezzel a két könnyed, kerek, a naiv népies hangot a népiesség hangsúlyozott külsőségei nélkül mindjárt telibe találó dalával nem vallott volna szegényt. Inkább Tarczy szerkesztői elve lehetett a szerzőnevek következetes elhagyása, talán mert csupa kezdő, diák-verselőről volt szó, vagy abból a megfontolásból, hogy ebben a kifejezetten népszerű, ismeretterjesztő-mulattató kiadványtípusban a szerzők megnevezése fölösleges.

A Szeberényitől említett dal betűhív szövege a *Népbarát*-ban:

Szántásvetés.

Mi haszna hogy a csoroszlya
Az ugart fölhasogatja;
Hogy ha magot nem vetsz bele
Kóróval lesz megint tele.

Hej kis leány pillantatod
Mélyen a szívembe hatott,
S mint a földet a csoroszlya,
Azt keresztül hasogatta.

De hiában hasogatta,
Azért csak bú terem rajta;
Ültesd belé szerelmedet,
Úgy nő rózsza tövis helyett.

(A füzet 41. sztl. lapján, névalírás nélkül)

Ez a kis dal a *Versek* 1. füzetében (1844) Pápa keltezéssel, az 1842. évi ciklusban jelent meg, tehát eddig is tudtunk annyit, hogy a pápai iskolaév idején, 1842. eleje és augusztusa között keletkezett (a vizsgákat augusztus végén tartották, az ún. nagyszünet szeptember—októberre esett). A fentiek szerint bizonyos, hogy már júniusban készen volt. Megírását szívesen tesszük még előbbre, a tavaszi hónapokra. Ugyanis megfigyelhető és sok esetben kronológiai-lag igazolható, hogy népdalainak kezdőképeit Petőfi — legalább is e korai, 1842—1843. közti népdalcsoportban — közvetlen szemléletből meríti, tehát az éppen „adott” évszaktól veszi (pl. az *Érik a gabona* . . . 1843. júliusában, a *Sikos a hó, szalad a szán* . . . decemberében készült műnépdala); ezúttal tehát a tavaszi szántás látványa indíthatta meg benne a dal gondolat-sorát. De hasonló megfontolás alapján az is elképzelhető, hogy a költő egy korábbi, 1841. őszi dalát írta át 1842. első negyedében—felében (sok más korábbi kísérletét átdolgozta Pápán),¹⁶ esetleg éppen a *Népbarát* számára.

Az adatok vallomása szerint a *Népbarát*-ban megőrzött szöveg korábbi a már ismerteknél. A kéziratban fennmaradt változatot Petőfi Kecskemétről, 1843. március 14-i levelében, más

¹⁵ HORVÁTH JÁNOS: Petőfi. Bp. 1922. 14.

¹⁶ Ilyen pl. a Képzőtársaságban bemutatott *Kurutyó* (korábbi változatát még 1841. tavaszán írta), *Heliconi zarándok* (ez elveszett, s az 1841. évi *Lanc Versei* c. gyűjtemény őrizte meg *Újság* c. változatát), *Vizsontlátás* (ez sem maradt fenn; a *visszatért* c., 1841. febr.—márc.-ból való variánsa mintegy másfél évtizede került elő), a Társulat pályázatán dícséretet nyert *Vándordalok és Lehel*, s minden valószínűség szerint a *Két vándor* és a *Hazámban* is.

költeményekkel együtt küldte meg Bajzának, amelyek közt bizonyíthatóan 1842 végén, tehát a pápai tartózkodást követő időben keletkezett versek is vannak (pl. a *Hortobágyi kocsmárosné* . . . , *Vadonban*, *Pálnapkor*). A két szöveg közti eltérések magyarázata eszerint az lehet, hogy a költő akkor, amikor az *Athanaeumba* szánt versküldeményét Kecskeméten összeállította, a *Szántásvetés*en is simítgatott. A címet is ekkor hagyhatta el, mert a *Népdalok* c. ciklusba foglalt 4 versét, köztük a *szóban forgót*, önálló címek helyett római számokkal különböztette meg; a *Mi haszna, hogy a csoroszlya* . . . kezdetű kapta az utolsó, IV. sorszámot.¹⁷ (Bajza az *Athanaeum* 1843. május 1-i számában¹⁸ *Népdalok* cím alatt a küldemény két darabját közölte, köztük a *Mi haszna, hogy a csoroszlya* . . . kezdősorút II. sorszámmal.) Petőfi hasonlóan járt el később a *Versek* füzeteiben is, amikor *Népdalok*, *Néprománcok* c. ciklusokat alkotott (az előbbieket egyikébe került a fenti dal is), feltehetőleg abból a megfontolásból, hogy a valódi népdalnak sincsen címe. Az *Összes költeményekben* a cikluscímeket és a sorszámokat elhagyta, ehelyett egységesen a kezdősort tette meg címnek. Így maradt mindeddig rejtve a lappangó *Népbarát*-példányban a vers egykori önálló címe, a *Szántásvetés*.

A másik feltűnőbb szövegeltérés az 1. versszakban fordul elő: a *Népbarát* 4. sora helyett (Kóróval lesz megint tele) a későbbi forrásokban (kézirat, *Athanaeum*, *Versek I.*, *Összes költemények*-kiadások) egységesen ez áll: *Csak kóróval leszzen tele*. Úgy látszik, a „leszen” kedvéért változtatott utóbb a pápai szövegen: münépdalról lévén szó, ideillőbbnek érezhette ezt a népies-régiés igealakot. A *Népbarát* és a későbbi források szövege közt több apró helyesírási, ill. központozási különbség is van, de ezek nyomdai eredetűek is lehetnek.

Másféle verskeletkezési tanulságokkal szolgál a *Vendég* c. versnek a *Népbarát*ban megjelent szövege:

Vendég

Kerepöl a szarka
Házam tetején:
Vendég jó: vendégül
Vajh kit várjak én?

Messze föld határan
Jár a szerető,
Csalfa volt szerelme,
Vissza nem jön ő.

Tán te léssz vendégem
Ohajtott halál,
Jer siess, előttem
Ajtóm nyitva áll.

(41–42. sztl. 1., névalírás nélkül).

Eddig úgy tudtuk, hogy a verset maga Petőfi nem adta ki, s életében csak Kecskeméthy Csapó Dániel első *Dalfűzéréjében* jelent meg, a szerző megnevezése nélkül.¹⁹ Horváth János csodálkozik is, hogy kerülhetett ebbe a kiadványba Petőfinek egyébként csak kéziratos forrásból ismert dala.²⁰ Egy még felfedezetlen naptári közlésre annál is inkább lehetett gyanakodni, mert K. Csapó a *Dalfűzerke* 2. füzetének Vörösmarty *Fóti dalához* írt lapalji jegyzetében a „nemzeti és magyaróvári” kalendárium egyik évfolyamára hivatkozik (tehát ilyen forrásokat is használt);²¹ bajosan is magyarázhatnánk a közlést másféle közvetítéssel (pl. kéziratos elterjedéssel). K. Csapó és Petőfi esetleges személyes kapcsolatáról nincs adatunk, de ha a *Dalfűzerke* szerkesztője közvetlenül Petőfitől jutott volna a kéziratához, aligha hallgatta volna el a nevét (számos esetben nevezi meg füzetkéiben az általa ismert szerzőket). A *Népbarát* közlésének ismeretében könnyű rekonstruálni Csapó eljárását: kezébe került az ország minden tájára szétküldött naptár egy példánya, megtetszett neki a népies hangú s egyúttal tömör, zárt szerkezetű kis darab, s felvette válogatásába úgy, ahogy forrásában találta: névtelenül. (Címét azért hagyta el, mert gyűjteményének darabjait sorszámmal, 1. Dana, 2. Dana stb. címen közli; a *szóbanforgó* dal a 24. Dana címet kapta.) Alátámasztja ezt a verziót maga a *Dalfűzerke* szövege, mely még helyesírásában, interpunkciójában is nagyon közel áll a *Népbarátéhoz* (mindössze 3 apró helyesírási eltérés van a két közlés között); nyilvánvaló, hogy közvetlenül abból másolták ki.

¹⁷ L. OSZK – Kézirattár, Petőfi Ereklétár 83/3a p.

¹⁸ I. S. füz. 383–384.

¹⁹ KECSKEMÉTHY CSAPÓ DÁNIEL: *Dalfűzerke* válogatott népszerű dalokból. I. fűzér. Pest 1844. 24.

²⁰ HORVÁTH JÁNOS: *A magyar irodalmi népiesség Faludtól Petőfiig*. Bp. 1927. 260–261.

²¹ KECSKEMÉTHY CSAPÓ DÁNIEL: I. m. 2. fűzér, Bp. 1844. 12.

A *Vendégnek* a fenti, kiadott szövegeken kívül, melyek tehát lényegében egyetlen változatot képviselnek, még két variánsáról tudunk. Ezek csak évtizedekkel a költő halála után láttak napvilágot. Az egyiket a *Lanc Versei* című, Petőfitől sajátkezűleg összeírt füzetke őrizte meg, Duna-Vecse, 1841. jún. 5. dátummal,²² a másikat Baróti Lajos említette Salkovics Károly, Petőfi rokona és pápai iskolatársa diákkori versesfüzetének leírásában (sajnos, maga a füzet, ismertetése óta, elkallódott), ahol ennek a versnek nem teljes szövegét, csak a *Lanc Verseitől* való eltéréseit közölte.²³ Salkovics később, emlékezetből, szíves ceruzával odaírta a kis gyűjtemény 5 darabjához, köztük a *Vendéghez* is, hogy Petőfié. Ugyanezekről azt állította (1894-ben, amikor Baróti felkereste), hogy a katonáskodó Petőfi küldte el neki őket Horvátországból Sopronba; az eredeti kéziratokat valaki — talán Orlay — elkérte Salkovicstól, s ő, mielőtt odaadta volna, lemásolta magának a verseket (egyéb költeményekkel együtt). De az idős kortanú emlékezete már nem volt megbízható: kétségtelen ugyanis, hogy nemcsak a megjelölt 5 vers való Petőfitől, hanem a többi 7 közül is bizonyíthatóan legalább négy.²⁴ Kérdéses tehát, mennyire hihetünk Salkovics másik állításának, ti. hogy a Horvátországból küldött kéziratokról másolta volna le a verseket. Füzetének első darabja ugyanis, mint Baróti leírásából tudjuk, Tárkányi híres Coriolán-balladája volt, mely annakidején, mint szavalásra alkalmas retorikus darab, diákkörökben nagy népszerűsége tett szert; ez pedig az 1841 végén kiadott 1842. évi Nemzeti Almanachban jelent meg.²⁵ Nyilvánvaló tehát, hogy a másolat ez időpont után, valószínűleg Pápán készült, ahol Salkovics, mint Petőfi osztálytársa, 1841 őszén kezdte meg tanulmányait. Önként kínálkozó feltevés, hogy ekkor írt le magának — nem a megőrzött levelekből, hanem a Petőfinél látott kéziratból — néhány költeményt, régebbi és újabb darabokat egyaránt. A kérdést, a füzet hiányában és Baróti hiányos, sőt ellentmondásos leírása miatt, nem lehet végérvényesen eldönteni, de éppen a *Népbarátban* megjelent *Vendég-változat* adhat egy-két támpontot. Ez a vers ugyanis az egyetlen, amely amellett, hogy mind a *Lanc Verseibe*, mind a Salkovics-féle füzetbe belekerült, még a *Népbarátban* is megjelent; így szövegének kialakulását a *Lanc Versei* keltezésén kívül még egy elég pontosan datálható korai közlési adat birtokában próbálhatjuk meg rekonstruálni.

A három változat (az alábbiakban rövidítve: a *Népbaráté* = Nb, a *Lanc Verseié* = LV, a Salkovics-füzeté = Sf) összehasonlítása sajátos szövegfejlődési problémákat vet fel. (A merőben helyesírási-központozási eltéréseket figyelmen kívül hagyjuk.) A Nb — tehát a feljebb elmondottak szerint 1842. július második felében megjelent *Vendég* (s a vele lényegében azonos K. Csapó-féle közlés) — 3. sora egyezik a Sf-ével (*Vendég jó, vendégül*), a LV-é pedig eltér tőlük (*Vendég jön. Vendégnek*). Ugyanez az eset a 11. sorban: a Sf egyező (siess, előtted), LV: eltérő (siess, *ne késsél*). A 9–10. sorban viszont éppen fordított a helyzet: a LV egyezik (Tán te léssz vendégem, *Óhajtott halál!*), s ezúttal a Sf eltérő (*Te leszel vendégem Tán, szelid halál!*). Ezekon kívül — a helyesírási és interpunkcionális különbségektől eltekintve — még a 11. sor első szava más mindkét kéziratban változatban (LV: *Ugy siess*, Sf: *Oh siess*). Összefoglalva: a Nb két sora a LV-től, két sora pedig a Sf-től eltérő, de ugyanakkor a másik forrással egyező. Az alábbi táblázat ezt szemléletesebben mutatja be:

Sor	Nb (és K. Csapó)	LV (eltérések a Nb-tól)	Sf (eltérések a Nb-tól)
3.	Vendég jó: vendégül	jön. Vendégnek	
9.	Tán te léssz vendégem		Te leszel vendégem.
10.	Óhajtott halál,		Tán, szelid halál?
11.	Jer, siess, előtted	Ugy siess, ne késsél,	Oh siess

Milyen szövegfejlődéssel értelmezhetők ezek az eltérések, ill. egyezések?

Az, hogy a Nb a LV-nél fejlettebb (későbbi) változatot képvisel, alig vonható kétségbe. Elképzelhetetlen, hogy a költő egy a LV-t megelőző, 1841 eleji vagy még régebbi szöveget adott volna oda Tarczynak; ellenkezőleg, miután ezt a verset a *Népbarát* számára kiválasztotta, bizonyára javítgatott még a szövegen. Eszerint a 3. sorban a „jó” szóalakot a LV „jön” alakja helyett, ill. a „vendégül” képzőjét a LV -nek ragja helyett, továbbá a 11. sorban a „siess, előtted” fogalmazást a „siess, ne késsél” helyett Petőfi tudatos javításának tekinthetjük. Persze elgondolkoztató, hogy miért választ a költő irodalmiasabb, a köznyelvtől eltávolító megoldásokat, amikor éppen egy népszerű kiadványba szánja versét. Ezzel kapcsolatban azokra a képzőársasági és olvasmányélményekre gondolhatunk, amelyekben Pápán olyan intenzíven részesült. Ezeknek a pápai lírai termésben kimutatható befolyására a legújabb

²²L. OSZK — Kézirattár, Petőfi Ereklyetár 87. 18. p.

²³L. VU 1897. 3. sz. 35.

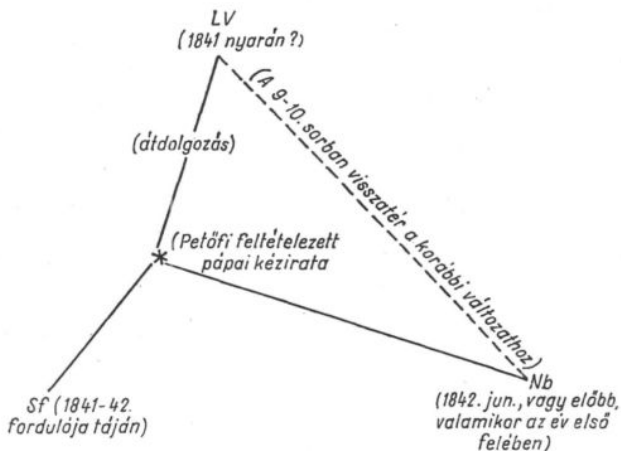
²⁴*Honvagy, Méz és csók, Hajnal és Lehel*; de a stílusjegyek alapján Petőfiének tekinthetjük a *Triolett* és az *Első szerelem* címűeket is.

²⁵Nemzeti Almanach 1842. Bp. [1841.] 106–109.

Petőfi-irodalom is utal.²⁶ A „jön” — „jö” javítás esetében szerepet játszhatott az is, hogy a „jön” szó a 8. sorban még egyszer előfordul, a „ne késsél” mellőzésénél pedig, hogy az volta-képpen fölös gondolatismétlés, a „siess” henyé szinonimája.

A Sf-et éppen a fenti 3 eset a Nb-hez közelíti, mert mindhárom helyen azzal azonos. A „Te leszel vendégem, Tán szelid halál?” szövegű 9–10. sor viszont eltávolítja a LV és a Nb véglegesebb, nyelvtani és ritmikai tekintetben egyaránt jobb megoldásától. A Sf a másik két változathoz képest elvben vagy korábbi, vagy közéjük esik, vagy későbbi mindkettőnél. Ezt az utóbbi lehetőséget éppen a 9–10. sor említett, kezdetlegesebb fogalmazása alapján elejthetjük. Ha korábbi a másik kettőnél, tehát katonakori, fel kell tételeznünk, hogy Petőfi a *Népbarátnak* szánt kézirat átadása előtt, vagy valamikor a pápai tanév folyamán, 3 ponton az 1840-es változathoz nyúlt vissza; ha pedig a kettő közé esik, akkor ahhoz a hasonló hipotézishez kell folyamodnunk, hogy Petőfi azt a változatot, amelyről Salkovics a Sf-et lemásolta, később (1842 júniusában, vagy még előbb?) a 9–10. sorban a *Lanc Versei* korábbi szövegének megfelelően igazította ki. — Mivel az előbbi verzió 3, egymástól független visszanyúlást feltételez, az utóbbi pedig csak egyet (a „Tán” kérdőszó előre- ill. hátravetése vonja maga után az egész, két sorra terjedő módosítást), inkább hajlunk ez utóbbi elfogadására. Eszerint jelenleg, a *Népbarát* közlésének ismeretében, a legvalószínűbben úgy rekonstruálható a *Vendég* szövegének kialakulása, hogy Petőfi a LV-t (ill. az annak alapjául szolgáló változatot) Pápan, alighanem még 1841/1842. fordulója táján, javítgatta (feljebb utaltunk már pápai átdolgozásaira); ekkor próbálkozhatott a „Tán te leszel . . .” stb. átirásával (a „lesz” alakot érezte akkor még szokatlannak?), ugyanakkor cserélhette fel a 11. sor németes „Ugy” kötőszavát az „Oh” szócskával. Ezt a változatot képviselik a Salkovics-füzetnek Baróti közléséből ismert eltérései, s ezt használta fel Petőfi a *Népbarátnak* adott kéziratban, de úgy, hogy a 9–10. sorban a LV-nek (emlékezetében élt) megoldásához tért vissza, annál is inkább, mert a „lesz” megint csak választékosabb, irodalmiasabb a „leszel”-nél.

Rajzzal szemléltetve:

Ha ez a feltevésünk helyes, akkor ez egyúttal annak is bizonyítéka, hogy Salkovics a *Vendéget* Pápan másolta be füzetébe Petőfi kéziratából (1841 nyara után másutt nem voltak együtt), s ha így van, akkor másolhatott többet is, akár az egész füzetet.

Petőfi a *Vendéget* később teljesen mellőzte; talán meg is feledkezett róla. Lehet, hogy ez lett volna a sorsa a *Mi haszna, hogy a csoroszllya . . .* kezdetű, másik darabnak is, ha Bajza nem adja ki. (Aminthogy az *Athenaeum* szerkesztőjétől figyelmen kívül hagyott másik két „népdal:” a *Jön az ősz, meg a gólya már . . .* és a *Kakasszóra hajnal ébred . . .* nemcsak a folyóiratból, hanem a Petőfi-gondozta verseskötetektől is kimaradt).

A *Népbarát* többi verseit Petőfi pápai lírai terméséből *eleve* kizáró adataink nincsenek, sőt kötelez bennünket a szerzőség gondos mérlegelésére az a körülmény, hogy a költő ott-tartoz-

²⁶ PÁNDI PÁL: Petőfi. (A költő útja 1844 végéig.) Bp. 1961. 64–66.

codása idején, két hitelesen tőle való verssel együtt, ugyancsak névtelenül jelentek meg. Mégis, a stílussajátságok s egyik-másiknál egyéb meggondolások is határozottan Petőfi szerzősége ellen szólnak.

Az első borítólapon belső oldalán közölt *Huszár dal* „Egy agg huszár” aláírása mögé éppen-séggel rejtőzhetett volna az obsitos (bár volt „bakancsos”) költő. Maga a költemény azonban a verbunkos költészet egyik kései hajtása, mely szegről-végről Amadé ismert katonadalával rokon; a mesterkelt strófa- és rímképlet, az elavult rímtechnika (kár — már, szép — ép stb.) éppúgy árulkodik erről, mint a választékos terminológia és nem utolsósorban a hetyke huszár-öntudat, az ellenségen és a női szíveken diadalmas katona rátartisága. Ennek illusztrálására közöljük az első három strófát:

Huszár vagyok lelkem babám az is maradok,
Szemedszinű dolmányomon drága gomb ragyog.
Uccu peng a sarkantyúm!
Csekély gondom, semmi bűm!
Csak úgy vigadok.

Kard villog az oldalamon, tajték a pipám!
Selyemposztó-süvegemen lobog bokkrétám!
Mind e mellett csak az kár,
Hogy tán nem is kedvel már
Hűtelen babám!

Oh te lelkemet epesztő kacér szösze lány!
A huszárnak szeretője akad akarhány!
Nyájas, gyöngéd, deli, szép,
Oly takaros, olyan ép,
Mint a tulipán.

[stb.]²⁷

Ezt az egyébként lendületes, friss, valószínűleg kész dallamra írt verset szerezhette akár egy valóságos vén huszár, akár egy ügyesebb diák-verselő, aki a katonaeletet csak hírből vagy a költészetből ismerte, de nem írhatta az a Petőfi, aki kis híján belehalt a kiképzés megpróbáltatásaiba, és a katonasors testi-lelki sivárságáról még annyira friss emlékeket hordozott. Igaz, hogy ismerjük egy pápai, huszár-témájú versét, a *Tolvaj huszárt*, az azonban egy kis anekdota, szójátékon alapuló csattanóval; egészen más tőről fakadt, mint a vitézi életnek első személyű, a huszár szájába adott dicsérete.

A másik két költemény mintegy közrefogja az ismert Petőfi-verseket, s ez még egy okkal több arra, hogy gondosan vegyük szemügyre őket: nem az ambíciózus „obsitos-logicus” ismeretlen kísérletét fedezhetjük-e fel bennük? Sajnos, maguknak a verseknek a futó elolvasása is minden ilyen illúziót nyomban eloszlat. Az *Őrszékéhez* című (40. sztl. lap) a csalódott szerelmes konvencionális búcsúzása, mely az egykorú diákköltészet átlagos színvonalát sem éri el; nemhogy eredeti gondolat, de még csak egy frissen ható jelző sincs az egész nehézkes verszetben. Íme, az utolsó strófa:

Ha nem karom között is, lesz még, lesz olyan hely,
Hol föl fog bizonyára hevülni e kebel:
Mint kebled fog hevíteni a nyár hő sugára,
A téli kandalló és az ősznek jó bora.

Végül *A háború* című „mutatvány a b. e. [baldog emlékezetű] P... L... u-i mester-deákori verseiből” (42—45. sztl. lap) a 18/19. század fordulója óta dívó s a kéziratossá verseskönyvekben igen elterjedt mesterkedő költészet terjedős és ízléstelen terméke, afféle tréfás halandzsza: a szerző az értelem rovására űzi játékát a hangokkal és a rímekkel. Lássuk ennek is első három versszakát:

Kedves hazafiak, kik laktok e sűrű
Felhők alatt, szintugy mint a bundás ürü,
Ártatlan mondhatom, de ha véres órru.
Érte háboru.

²⁷ A versnek egy Pápáról beküldött, kezdődő folklorizálódásra valló változatát közli ERDÉLYI a Népdalok és mondák III. kötetében (Pest 1848. 232. sz.).

Ember, van előtted látom segedelem,
De ha nem lesz nálad semmi engedelem,
Akkor őrizd magad, s szemed be ne takard,
Mert hamis a kard.

Kínéztem belőled, hogy van eleven vér
Benned, de ha egyszer a káplár megvér,
Benn leszesz lovaddal a várban szorulva,
Szálssz leborulva.

[Stb.]

Petőfi sokkal komolyabban készült költői hivatására, semminthogy ilyen öncélú, a költészetet lealacsonyító kísérletekkel kapcsolatba hozhatnánk. Az effajta verselői gyakorlat, amelynek a 18/19. század fordulóján éppen a pápai teológus Kovács József (a „rímkovács”) volt egyik legismertebb, népszerű képviselője,²⁸ egyébként is a húszas évektől kezdve fokozatosan kiszorult már az iskolákból. S ha, tegyük fel, Petőfi kivételesen, szeszélyből, pl. egy baráti mulatozás alkalmával próbát tett volna a költészetnek ebben a nemében is, azt bizonyára sokkal ötletesebben és sokkal több ízléssel cselekedte volna. Nincs hát semmi néven nevezendő okunk rá, hogy a szóban forgó költemény szerzőségének kétes érdemét P. L. hajdan iskolamestertől elvitassuk.

Vértés O. Augusztá

ARANY JÁNOS MÉG MINDIG CSONKÁN ISMERT „EGYETLEN EPISTOLÁJÁRÓL”

Az *Irodalomtörténet* 1951. évi 2. számában nevemmel ilyen című cikk jelent meg: *Arany János csonkán ismert, egyetlen epistolájának teljes változata*.

Különböző — jórészt személyes természetű — okok miatt nem tértem eddig vissza ez írásra. Úgy vélem azonban, hogy — ha csaknem két évtized elteltével is — rá kell mutatnom a közleményembe került súlyos hibákra. Kötelességemnek érzem a helyesbítést főként azért, mert az imprimáturom nélkül megjelent közlésben nemcsak az én szövegemet változtatták meg lényegesen — önkényes kihagyásokkal és betoldásokkal —, hanem Arany Jánosnak eddig csonkán ismert epistoláját is tovább csonkították, torzították: a szöveget nemcsak töredékesen nyomtatták ki, hanem csaknem minden sorát hibásan közölték. A helyesbítés kötelességére maga Arany János figyelmeztet: a költői szöveg-hűségéről szólva élesen elítéli azt, aki a kézirat „nyelvén, orthographiáján . . . javítani akar; pontozását fölcseréli, soraiha egyes szótagokat . . . betold, vagy onnan lyes; . . . egész sorokat . . . elhagy . . .”²⁹ Az *Irodalomtörténet* e hibák mindegyikébe beleesett; így az eddig befejezetlennek ismert levélnek — többek között — éppen befejező sorait hagyta ki, s e nem jelentéktelen írásnak valamennyi variánsát elhanyagolta. Az alábbi sorok feladata Arany teljes szövegének hű közlése.

A cikkemből 1951-ben kiragadott és az *Irodalomtörténet*ben közölt jó fél lapnyi részleteket most — gyakorlati okok miatt — nem hagyom el; körülményes lenne, ha két közleményből — az 1951-iből és a jelen sorokból — kellene az olvasónak összeállítania az összefüggő egészet. Íme tehát az 1951-ben megírt — de akkor hiányosan közölt — cikk summája, továbbá Arany epistolájának teljes, pontos szövege, a variánsok feltüntetésével.

Arany Jánosnak író-barátaival folytatott levelezését fia, Arany László rendezte sajtó alá. A kiadás bevezetőjében az egész gyűjteményből kiemeli a Szemere Pálhoz írt levél fontosságát, s mintegy szembeállítja ezt apjának író-barátaival intézett bizalmas leveleivel, amelyekben általában nem szabad gondnal kidolgozott írói műveket keresnünk.³⁰

Az episztola előzményeit illetően tudnunk kell, hogy Szemere Pál 1860-ban „elmékedést” írt Arany *Reményem* című verséről, és azt levél alakjában megküldte a költőnek. Arany László szerint atyjának az erre válaszul szánt levele „Tárgyánál és stíljénél fogva az egész gyűjteményből kiválik . . . úgy látszik, hasonló modorban akart válaszolni rá; ez lett volna talán az egyetlen „epistola”,³¹ mit életében írt. De nem tudom, befejezte és elküldötte-e?³²

²⁸ Vö. BÁN IMRE—JULOW VIKTOR: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp. 1964. 15.

²⁹ Szépirodalmi Figyelő 1861. II. évf., 2. sz. 29–30.; vö. még: Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. II. Prózai dolgozatok. Arany János hátrahagyott prózai dolgozatai. Bp., Ráth Mór, 1889. 266.

³⁰ Arany János hátrahagyott iratai és levelezése. III. Levelezés. — Arany János levelezése író-barátaival. I. Bp., Ráth Mór, 1888. III. 1.

³¹ Én emeltem ki. V. O. A.

³² I. m. XVIII. 1.